

Vroegtijdig schoolverlaten in Vlaanderen

Carl Lamote
Centrum voor Onderwijseffectiviteit en -evaluatie

30 september 2011

- Omvang
- Dé vroegtijdige schoolverlater?
- Zittenblijven?
- Profiel?
- Gevolgen?
- Preventie/interventie (internationaal).
- Herkansing na uitval.

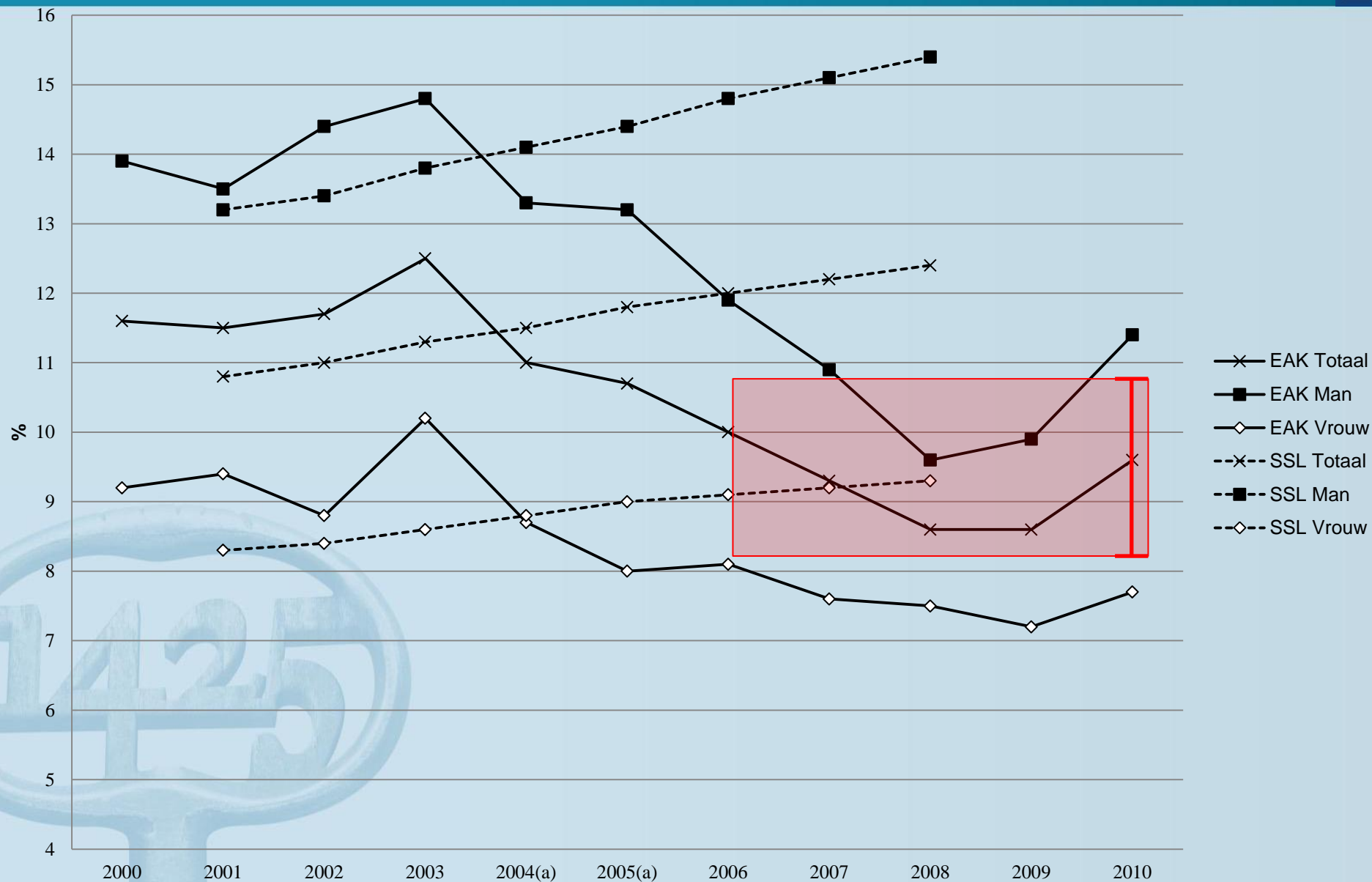
Gebaseerd op

Lamote, C. & Van Damme, J. (2011a). Ongekwalficeerde uitstroom in Vlaanderen. In: Mahieu, P. (Eds.), *School en samenleving*. Mechelen: Plantijn.

Lamote, C. & Van Damme, J. (2011b). *Iedereen gekwalificeerd? Een samenvatting van de kenmerken, oorzaken, gevolgen en aanpak van ongekwalficeerd uitstromen vanuit een Vlaams en Europees kader*. Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming.

- EAK
  - het percentage personen met een leeftijd van **18 tot 24 jaar** dat **geen diploma hoger secundair onderwijs** heeft behaald en **geen enkele vorm van onderwijs of vorming** meer volgt.
  - Enquête: ruis
- SSL
  - Het percentage personen met een leeftijd van 18 tot 24 jaar dat geen **kwalificatie** heeft behaald en **geen leerplichtonderwijs** meer volgt.
  - Tellingsdata: databanken
  - Kwalificaties: diploma ASO, TSO, KSO, getuigschrift 6^e jaar BSO, kwalificatiegetuigschrift DBSO en leercontract

EAK - SSL

BuSO?

- Opleidingsvormen 3 & 4
- Vergelijking voor vroegtijdige schoolverlaters in een kalenderjaar
  - OV1 of OV2? -> ongekwalificeerd
  - OV3 en OV4 in cijfers: Verklaart iets meer dan 1%
  - Verschil tussen jongens en meisjes blijft (even groot)

5 targets voor de EU in 2020

1. Employment

- 75% of the 20-64 year-olds to be employed

2. R&D / innovation

- 3% of the EU's GDP (public and private combined) to be invested in R&D/innovation

3. Climate change / energy

- **greenhouse gas emissions 20%** (or even **30%**, if the conditions are right) **lower than 1990**
- **20% of energy from renewables**
- **20% increase in energy efficiency**

4. Education

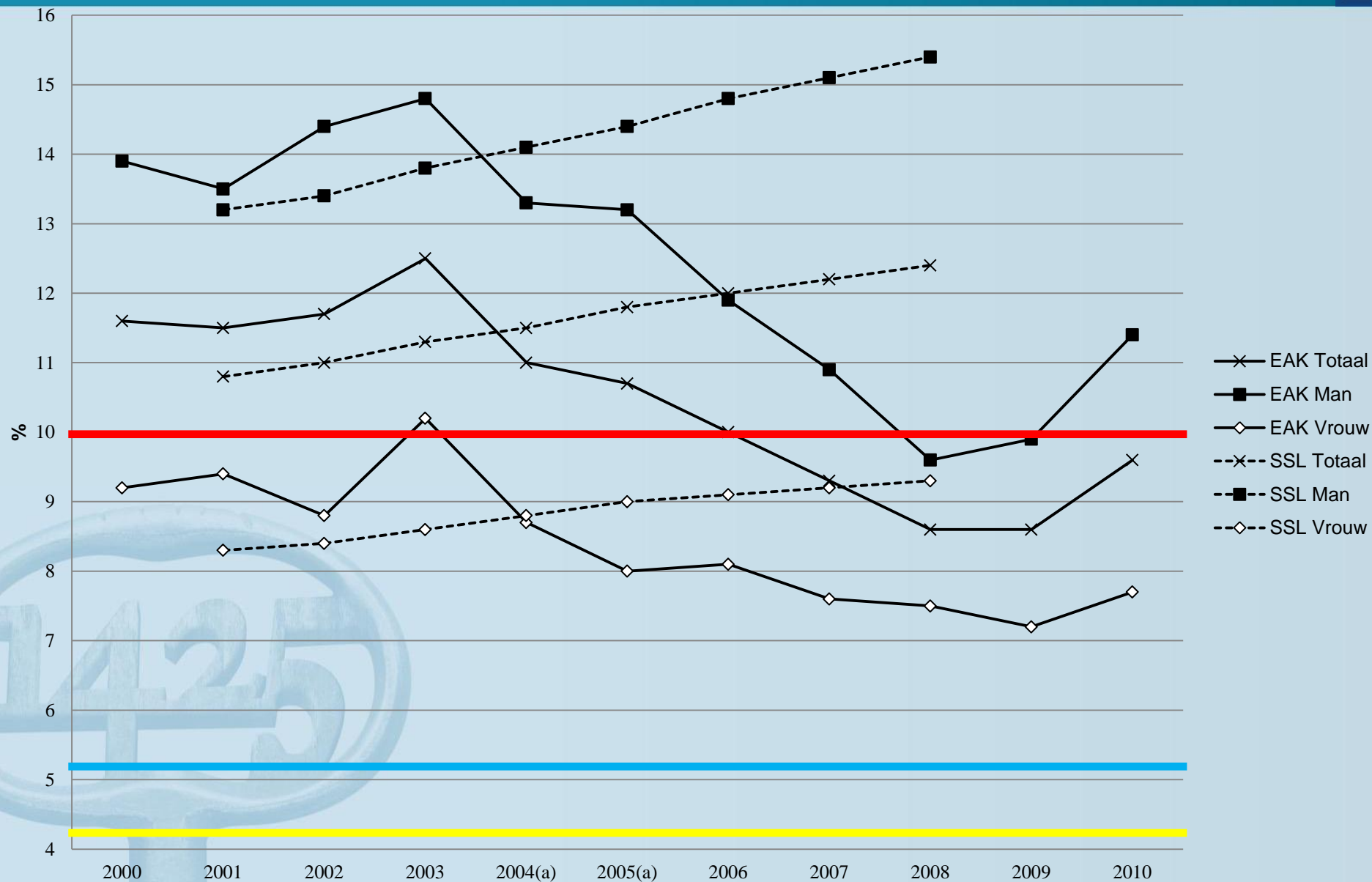
- **Reducing school drop-out rates below 10%**
- **at least 40% of 30-34-year-olds completing third level education**

5. Poverty / social exclusion

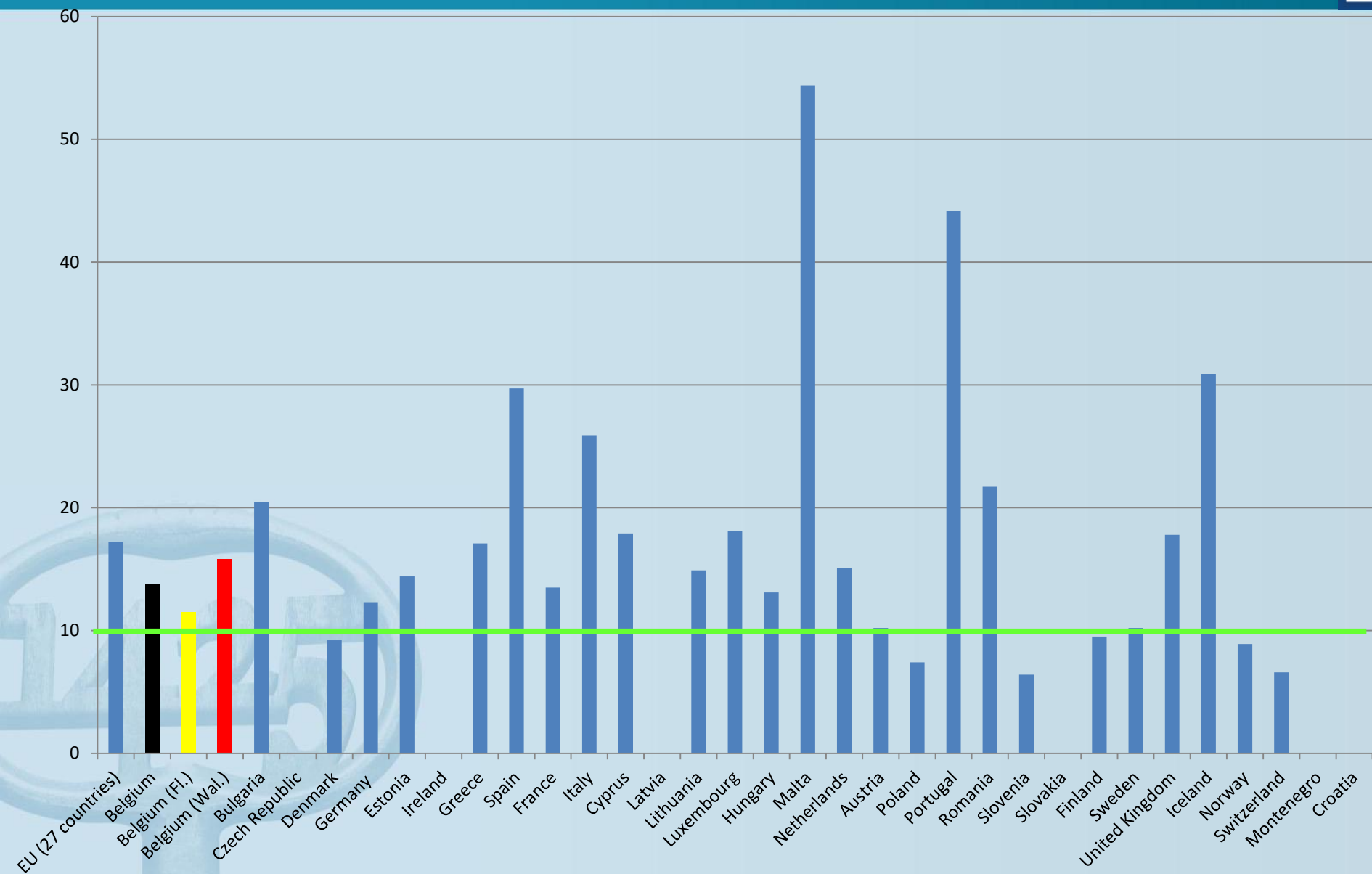
- at least **20 million** fewer people in or at risk of poverty and social exclusion

Elk land stelt eigen streefwaarden

EAK - SSL

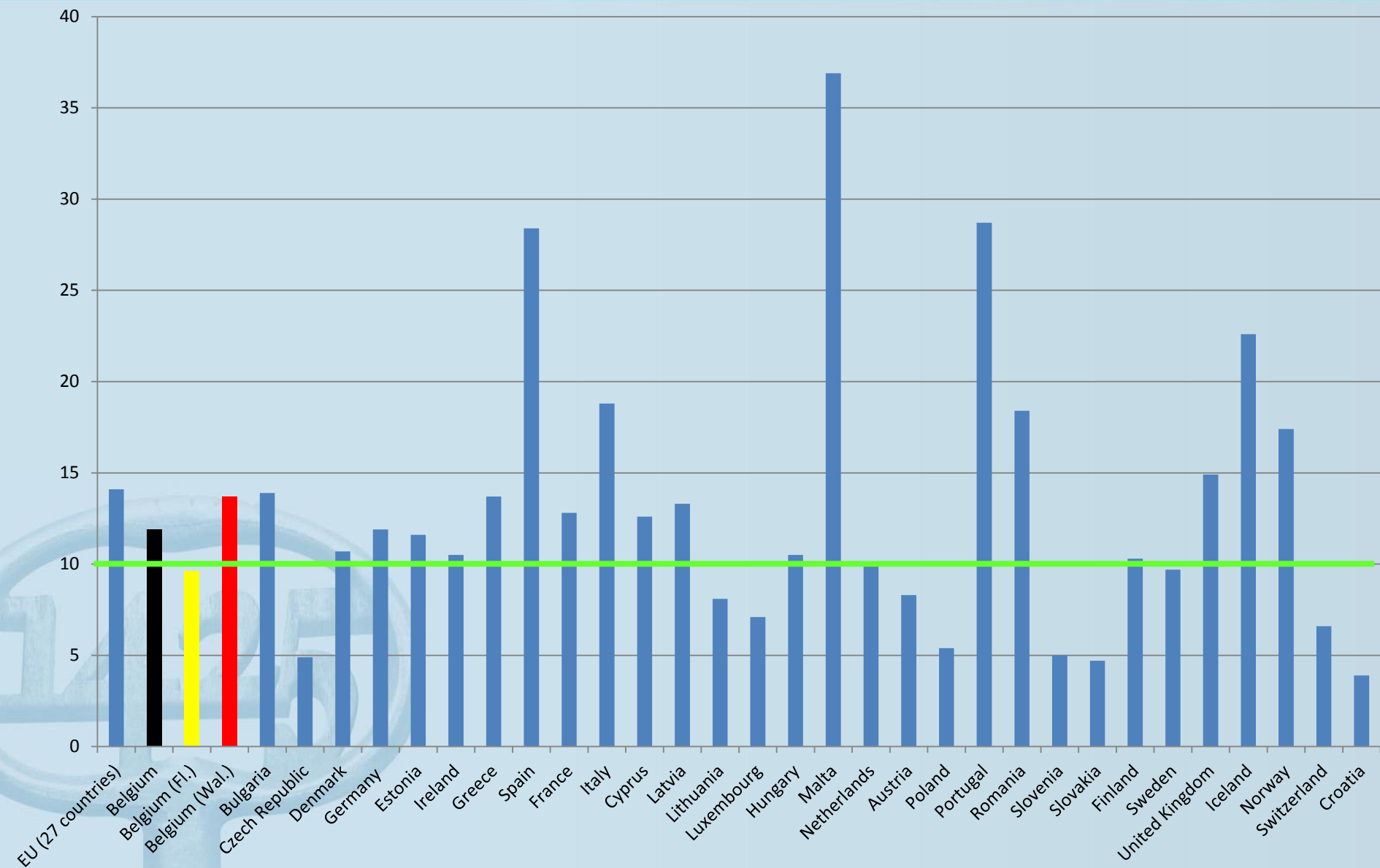

2001

2010

Kenmerken

Dé vroegtijdige schoolverlater?

- Sociaal-economische status
  - Stijging van 1sd = kans op dropout daalt met 47%
    - Na controle voor geslacht, zittenblijven, aanvangsprestatie SO
  - Opleiding ouders
    - Kloof diploma lager onderwijs – lager secundair
  - Tewerkstelling

Intergenerationele reproductie van ongelijkheid!

Dé vroegtijdige schoolverlater?

- Etniciteit (SONAR)

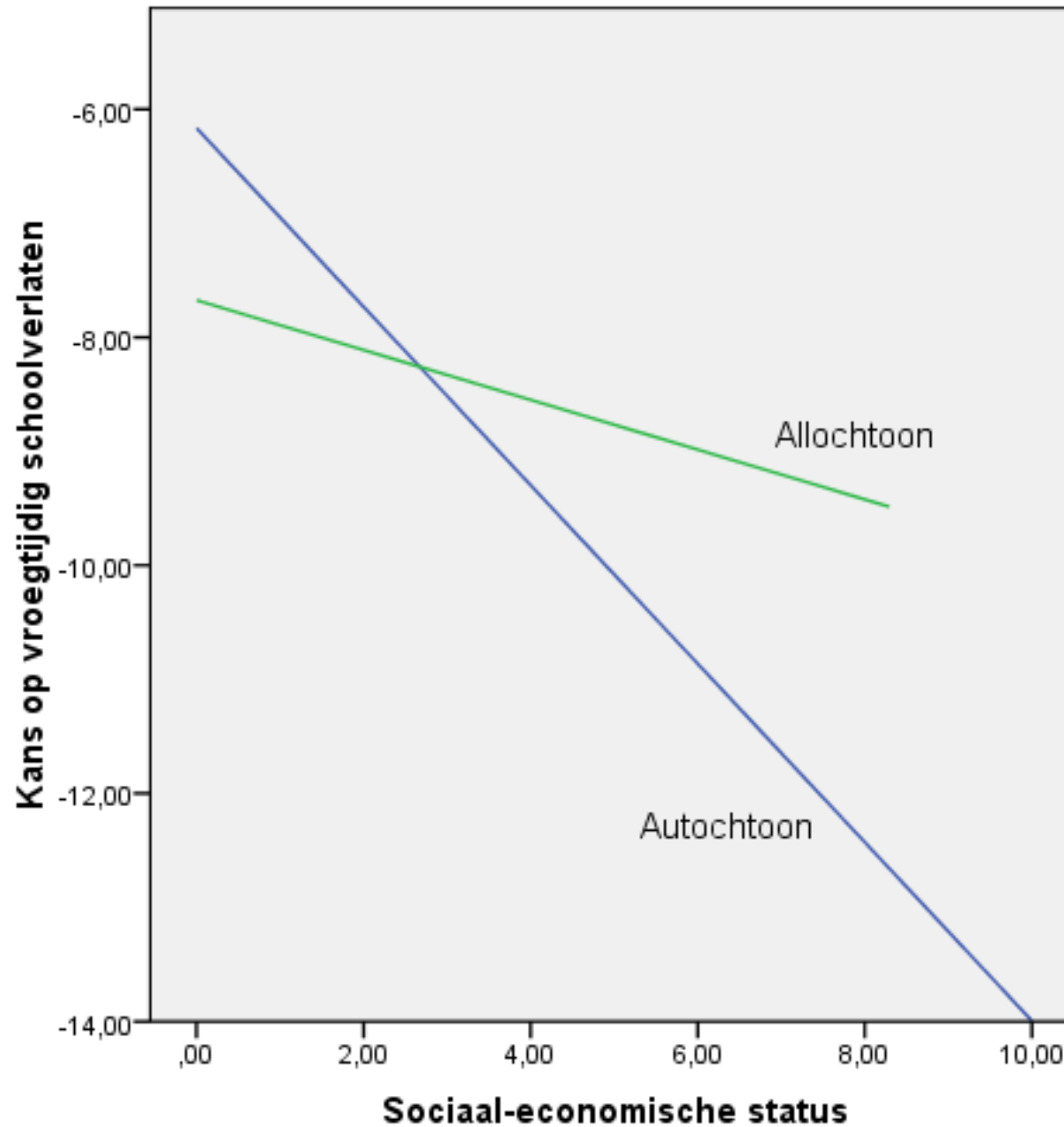
	Allochtoon	Autochtoon
Jongen	30,1%	13%
Meisje	25%	7%

- Noord-Afrikaanse en Turkse jongeren: meer dan 40% uitval

- Etniciteit (LOSO)

- Hoofdeffect etniciteit
- Na controle voor SES en instroomkenmerken: geen effect etn.
- Interactie-effect

Interactie tussen etniciteit en SES

Dé vroegtijdige schoolverlater?

- Geslacht
  - Jongens meer dan meisjes (ook na controle voor aanvangsniveaus, SES, zittenblijven)
  - Verklaring?
    - BuSO
      - Verhouding jongens/meisjes
    - Tuchtproblematiek & Definitieve uitsluitingen

Dé vroegtijdige schoolverlater?

- Verlaging in betrokkenheid
  - Negatieve ontwikkeling van betrokkenheid t.a.v. de school draagt zeer sterk bij tot beslissing tot dropout (Rumberger, 2004)
  - Uit zich in o.a. spijbelproblematiek
- Data voor Vlaanderen beschikbaar, maar nog analyse nodig

Dé vroegtijdige schoolverlater?

- Schoolse carrière
  - Gedragsproblematiek (Rumberger, 2004)
  - Prestaties op school
    - Testscore eerste leerjaar al voorspeller voor latere dropout (Alexander et al. 2001)
    - Cognitief aanvangsniveau: 1sd hoger dan gemiddeld: kans op dropout daalt met 38%, na controle voor SES, geslacht, zittenblijven (lopend doctoraat Lamote)

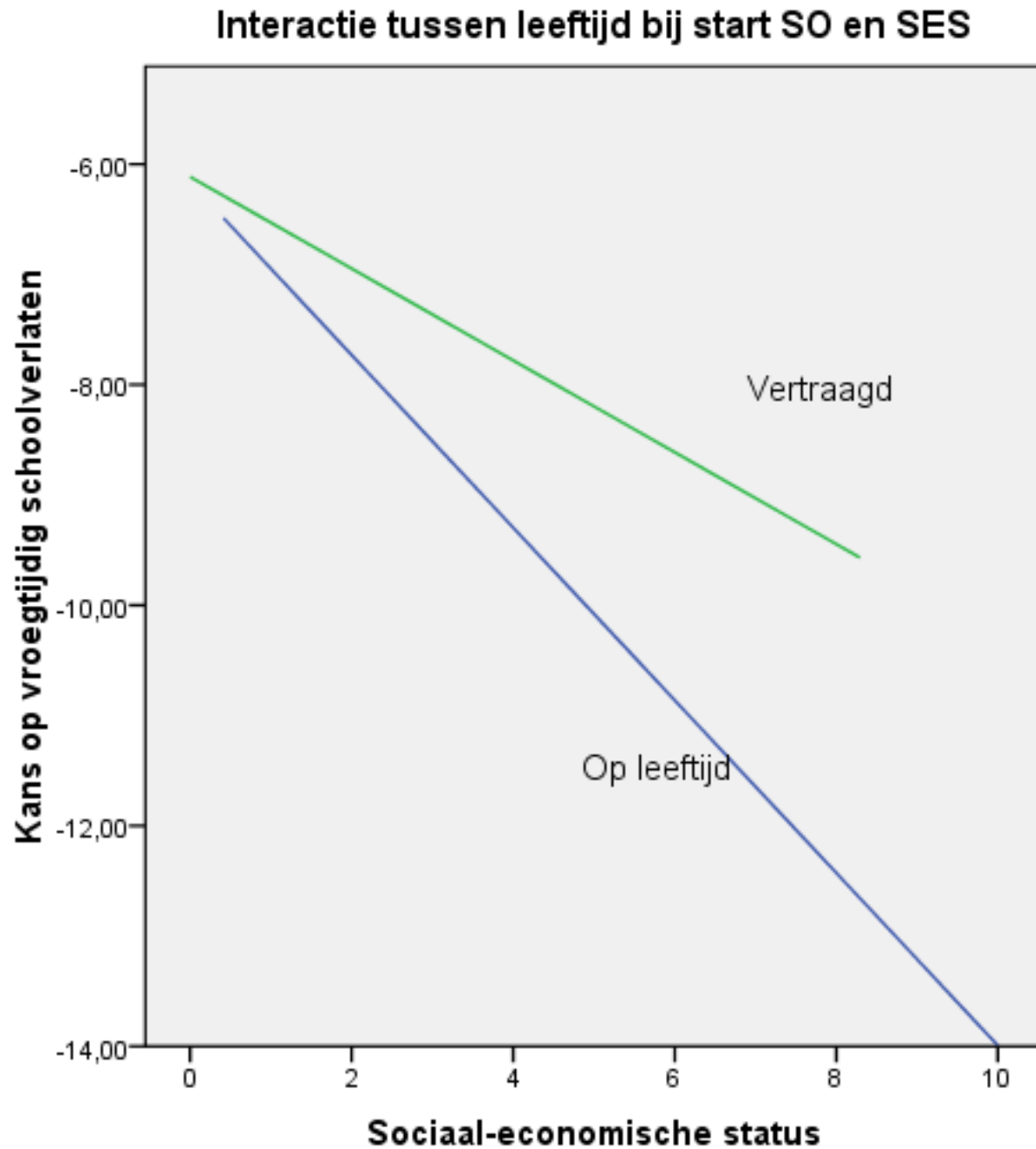

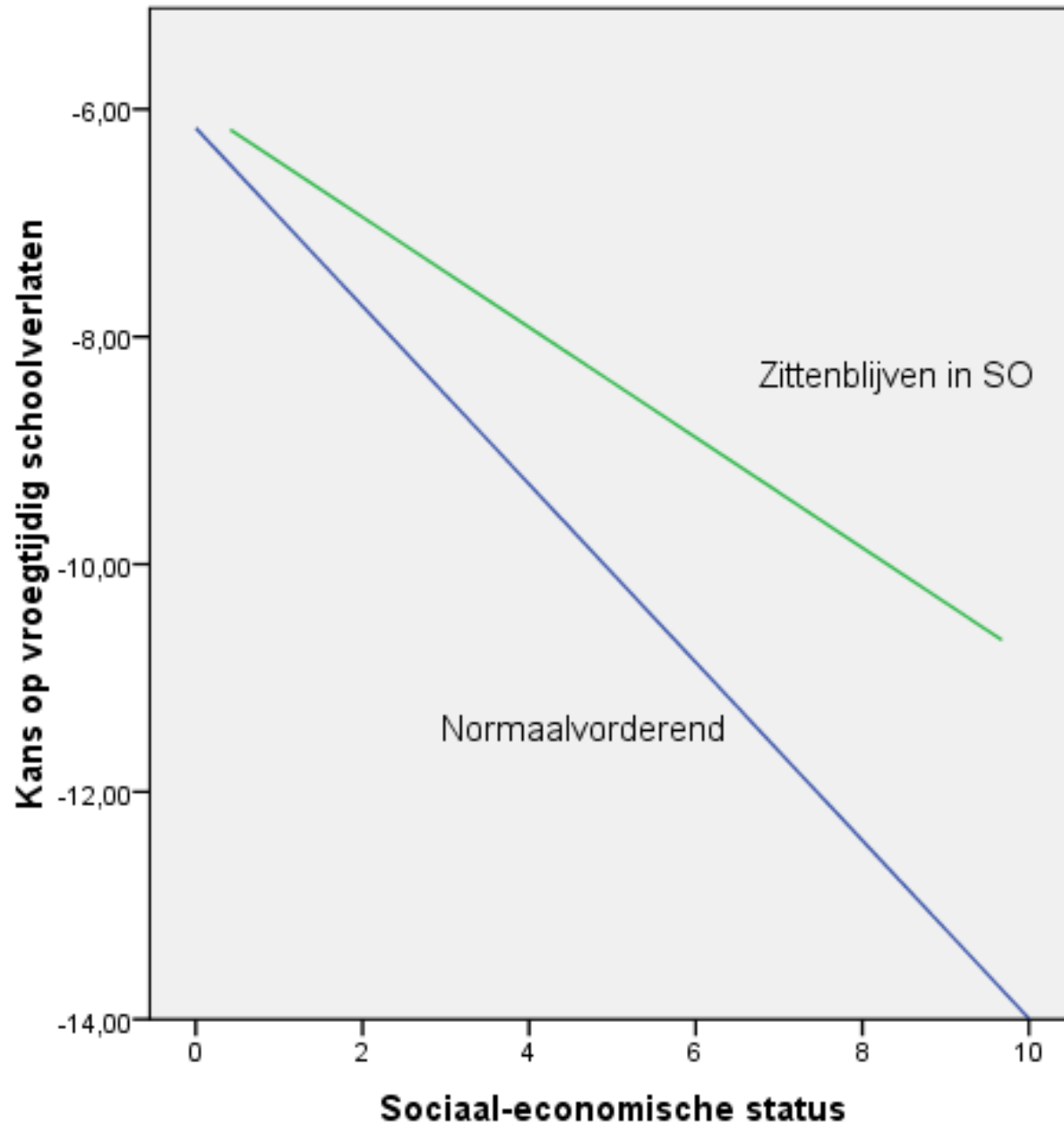
Dé vroegtijdige schoolverlater?

- Schoolse vertraging en/of veranderen school/onderwijsvorm.
  - Blijven zitten in BaO? 4 keer meer kans op dropout (Lamote)
  - Blijven zitten in SO? 2,5 keer meer kans op dropout (Lamote)
  - Veranderingen van school/onderwijsvorm (Douterlungne et al., 2001):
    - Vooral negatieve invloed op jongeren die maximaal één keer zijn blijven zitten
    - ≥ 2 maal blijven zitten: veranderingen school/onderwijsvorm doen er nog weinig toe
    - effect sterk afhankelijk van opleidingsniveau ouders

Interactie tussen zittenblijven in SO en SES

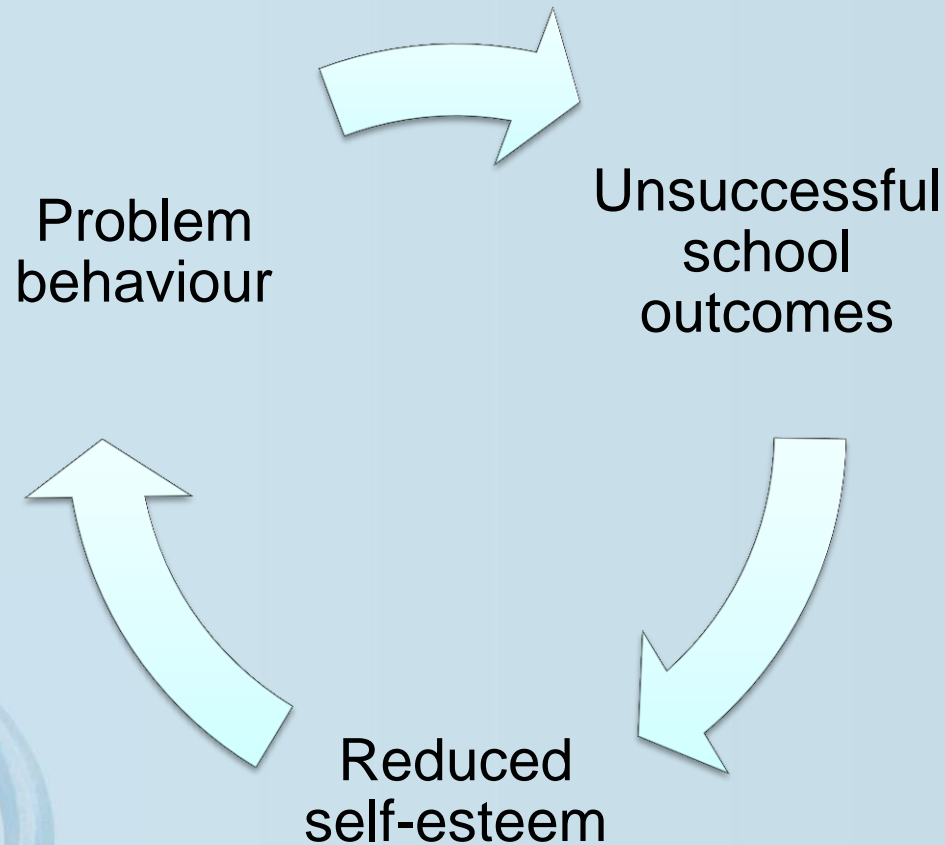

Zittenblijven en dropout

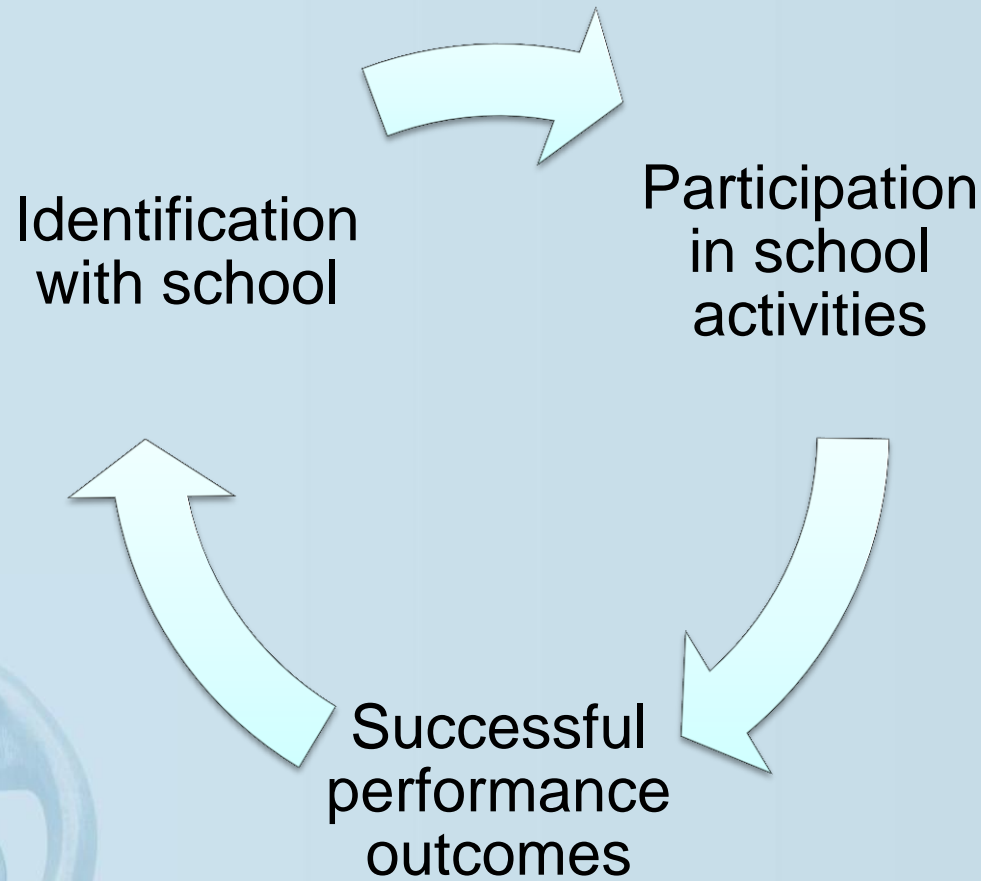
- 3 courante verklaringsmodellen
- Finn: “frustration – self-esteem”
- Finn: “participation – identification”
- Sociaal kapitaal

Frustration – self-esteem

Participation - identification

Sociaal kapitaal

- Relaties tussen leerlingen en leerkrachten
- Bij zittenblijven: relaties met klasgenoten doorbroken en moeilijker om relaties met nieuwe klasgenoten op te bouwen wegens “stigma” van zittenblijven
  - Vlaanderen genuanceerder.

Onderzoek vond geen ondersteuning voor relatie zittenblijven-dropout bij frustration – self-esteem, gedeeltelijk voor participation – identification en sociaal kapitaal. (Stearns, Moller, Blau, & Potochnick, 2007)

Deze modellen wél van nut bij dropout algemeen.

Dé vroegtijdige schoolverlater?

- Speelt de school een rol?
  - Verschillen tussen scholen
    - Verschillen tussen scholen worden groter.
    - Relatie met aanbod school wordt nog onderzocht
  - School met SES compositie 1sd hoger dan gemiddeld: 44,4% minder kans op dropout
  - Relatie met leerkrachten (schoolklimaat): beoordeling relatie 1sd hoger dan gemiddeld: 21% minder kans op dropout

Redenen

Waarom dropout?

(Creten, Van de Velde, Van Damme, & Verhaest, 2002)

5 factoren om voltijds secundair onderwijs te verlaten

- 4 push-factoren
  - Schoolmoeheid
  - Persoonlijke en familiale omstandigheden
  - Inhoud van de opleiding
  - Moeilijkheidsgraad van de opleiding
- 1 pull-factor
  - Aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt/andere opleidingen

Waarom dropout?

(Creten, Van de Velde, Van Damme, & Verhaest, 2002)

1. Aantrekkingskracht arbeidsmarkt/andere opleiding
  2. Inhoud van de opleiding
  3. Schoolmoeheid
-
- Verschillen tussen push en pull, naargelang geslacht en uitstroompositie
  - Onderlinge correlatie tussen factoren

Tevredenheid?

(Creten, Van de Velde, Van Damme, & Verhaest, 2002)

- 54% tevreden, zowel op moment van beslissing als enkele jaren erna.
- 39% niet meer tevreden enkele jaren erna
- Afhankelijk van werksituatie, etc.

Gevolgen

Gevolgen (Creten, Van de Velde, Van Damme, & Verhaest, 2002)

- Ongekwalficeerd uitstromen en vinden van eerste job
  - Nét na schoolverlaten, vergelijkbare kans om aan job te geraken als gekwalficeerden TSO/BSO
  - Kentering al na 3 (!) maanden
- Handhaven eerste job
  - Ongekwalficeerde uitstromers gemiddeld eerste job van kortere duur
  - Minst vaak kans op contract van onbepaalde duur
  - Na één jaar, 60% van de ongekwalficeerde uitstromers aan het werk (TSO/BSO: 85%).

Gevolgen (studie schoolverlaters VDAB 2009)

		Schoolverlater	Werkzoekend na 1 jaar		na 1 jaar nog geen werkervaring	
			Aantal	%	Aantal	%
Laag geschoold	Max. 1SO ^(*)	1625	609	37.48 ^(*)	161	9.91 ^(*)
	Leertijd	1443	226	15.66	40	2.77
	DBSO	2711	1133	41.79	230	8.48
	2 ^e graad ASO ^(*)	394	60	15.23 ^(*)	22	5.58 ^(*)
	2 ^e graad TSO ^(*)	1214	320	26.36 ^(*)	119	9.80 ^(*)
	2 ^e graad KSO ^(*)	151	37	24.50 ^(*)	9	5.96 ^(*)
	2 ^e graad BSO ^(*)	4185	1528	36.51 ^(*)	385	9.20 ^(*)
Midden geschoold	3 ^e graad ASO	5822	821	14.10	269	4.62
	3 ^e graad TSO	13174	1849	14.04	563	4.27
	3 ^e graad KSO	887	172	19.39	53	5.98
	3 ^e (en 4 ^e) graad BSO	14544	2282	15.69	554	3.81

^(*) ongekwalificeerde uitstromer volgens definitie SSL.

Gevolgen (Van Trier, 2010) SONAR

- Bijleren in baan?
  - 33% van de ongekwalificeerde uitstromers niets bijgeleerd tijdens eerst baan
- ‘algemeen bruikbare vaardigheden’ verhogen mobiliteit op arbeidsmarkt.
  - 23% ongekwalif. leerde algemene vaardigheden (47% bij UNIV)

Gevolgen (Europese studie)

- In toekomst: amper 1 op 10 jobs bereikbaar
- Sociale kost
- Kost in € (NL: 1 800 000 per vroegtijdige schoolverlater)

Aanpak?

- Internationaal perspectief (reviews + Europese rapporten)
- Meest vernoemd in effectmetingen:
  - Monitoring (+)
  - Mentor (++)
  - Werken aan academische vaardigheden (++)
  - Werken aan psycho-sociale vaardigheden (+)
  - Personaliseren van leeromgeving (++)
  - Maak leerstof relevant (++)
  - Level of evidence (Dynarski, Clarke, Cobb, Finn, Rumberger, & Smink, 2008)
    - + = low
    - ++ = moderate
    - +++ = high

Referentiekader aanpak vroegtijdig schoolverlaten Europese Commissie

Identificatie en analyse

Monitoring

Coördinatie van initiatieven

Preventie

Aanpak begint bij de start

Systeemniveau

Interventie

Schoolniveau

Leerlingniveau

Compensatie

Tweedekansonderwijs

Herintrede in regulier onderwijs

Ondersteuning

Identificatie, analyse en monitoring

- Definieer doelgroep
  - Longitudinaal en breed
  - Up-to-date
  - Beperkt effect!
  - Risico op symptoombestrijding
- } Adequaat leerlingvolgsysteem
- Cijfers aanwenden voor verder onderzoek en aanpak
    - Cijfers op lokaal/schoolniveau
    - Cijfers openbaar maken?
      - Naar systeem NL? Voor- en nadelen.

Coördinatie

- Verticale samenhang tussen verschillende initiatieven
  - Coördinatie binnen een regio en binnen een school
- Communiceren van “good practices”
- Overkoepelende aanpak

Preventie begint vroeg!

- Deelname aan kleuteronderwijs
- PISA: deelname kleuteronderwijs sterke voorspeller voor prestaties op 15-jarige leeftijd
- In Vlaanderen: niet-participatie amper 1% (op basis van inschrijving).

Preventie op systeemniveau

- Taalondersteuning
- Zittenblijven ontmoedigen
- Flexibele leerwegen
  - Uitstellen van studiekeuze;
  - Overgangen tussen studierichtingen nog mogelijk maken;
  - Verzekeren van “match” tussen eigen capaciteiten/interesses en studierichting.
- In combinatie met studiekeuzebegeleiding en loopbaanbegeleiding.
- Modularisering
  - Eerste experiment van overheid gaf geen significant betere resultaten (m.a.w. geen verlaging van dropout) (Pelleriaux et al., 2005)
  - Maar: vraagt tijd!
- Beroepsonderwijs en alternerend leren
  - Opwaardering BSO
  - DBSO/Leertijd

Preventie op systeemniveau

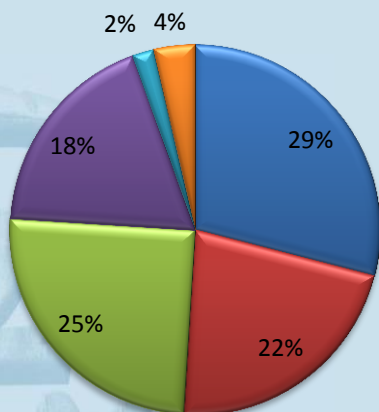
DBSO/Leertijd

- Aantrekkelijk?
- Effectief?
- Uitkomsten op arbeidsmarkt?
  - Zie ook bij “gevolgen”

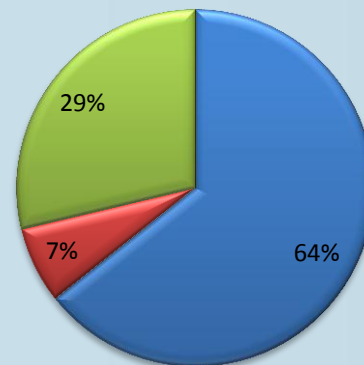
DBSO

- Kwalificatiegetuigschrift
- Attest verworven competenties
- Geen enkele vorm van kwalificatie
- Getuigschrift 2e graad DBSO
- Getuigschrift 3e graad DBSO
- Overstap leertijd

Leertijd

- Getuigschrift
- Overstap DBSO
- Uitval zonder enige kwalificatie

Interventies op schoolniveau

- Early warning system, vooral bij spijbelproblematiek
  - Spijbelproblematiek: sterke voorspeller van dropout
  - Sterke voorspeller van spijbelen: zittenblijven
    - 82% van de spijbelaars minstens één jaar vertraging opgelopen
  - Ook brede “warning systems” nodig: nauwe opvolging van risicoleerlingen, identificatie dmv “knipperlichten”
- Ouderbetrokkenheid
  - Belangrijk aspect van verschillende succesvolle programma's!
  - ‘afdwingbaarheid’ engagementsverklaring?
- Lerarenopleiding
  - Zowel voor ervaren als beginnende leerkracht: relevant maken van de leerstof
  - Belang van didactische vernieuwingen
  - Voorbereiden op “realiteit” van de klas (gedragsproblemen, dreigende uitval).

Interventies op schoolniveau

- Aandacht voor “key transition points”
  - Overgang BaO – SO

Interventies op leerlingniveau

- Mentorschap → aanwezig in nagenoeg elk programma
  - Toewijzing van mentor pas na goede monitoring
  - Staat student bij op academisch, emotioneel en persoonlijk vlak
  - Creëert band tussen leerling-mentor en daaruit volgend leerling-school
  - Betrekken van ouders
  - Op regelmatige basis

Interventies op leerlingniveau

- Gepersonaliseerde leeromgeving
  - Betrokkenheid bij de school vergroten
    - Brede school?
  - Contact leerling – leerkracht
    - Verminderen van aantal verschillende leerkrachten
    - Klasgrootte
    - Schoolgrootte: minste dropout in kleine en “medium” scholen
      - Maar: zijn relatieve begrippen!
    - Team teaching
  - “basisdidactiek”: differentiatie, afwisseling van didactische werkvormen, etc.

Oplossingen: afsluitende voorbeelden

- “Check & Connect” (Sinclair, Christenson, Evolo, & Hurley, 1998; Sinclair, Christenson, & Thurlow, 2005)
- Basis = mentor (“monitor”).
  - regelmatig opvolgen van indicatoren van betrokkenheid;
  - Individuele interventies
  - Werken aan relaties
  - Opvolgen van leerling en familie
  - Probleem-oplossende vaardigheden
  - Verbondenheid met school en leren
  - “persistence – plus”

Oplossingen: afsluitende voorbeelden

- “ALAS” (Larson & Rumberger, 1995).
  - Verhogen van betrokkenheid en welbevinden = centraal
  - Leerlingbegeleider met oog voor aanwezigheid, gedrag, prestatie
  - Geeft feedback aan leerling, leerkracht en ouders
  - Komen tussen bij problemen
  - Leerlingen leren probleem-oplossende vaardigheden en sociale vaardigheden
  - Ouders leren/worden aangemoedigd scholing nauw op te volgen

Herkansing na uitval

- Examencommissie en tweedekansonderwijs
- Examencommissie: vooral leerlingen met oog op verder studeren (gemiddelde leeftijd: 22)
- Tweedekansonderwijs: vooral leerlingen met oog op vergroten mogelijkheden op werkvloer (gemiddelde leeftijd: 26)
- Leerlingen TKO problematische schoolloopbaan.
- Voor oudere herkansers: “échte” tweede kans (voor jongere vaak verlenging SO)
- Mentaliteitsverandering TKO: ‘schoolse sfeer’ door grote groep jongeren
- Beide vormen: vooral jongeren met iets hogere SES (klein verschil TKO vs EC: TKO lagere SES)

Bijkomende literatuur (Vlaanderen)

- Douterlunge, M., Van de Velde, V., Rubbrecht, I., Van Valckenborgh, K., Lauwereys, L., Nicaise, I. & Van Damme, J. (2001). *Ongekwalficeerd: zonder paspoort? Een onderzoek naar de omvang, karakteristieken en aanpak van de ongekwalficeerde onderwijsverlaters*, Leuven: HIVA.
- Creten, H., Van de Velde, V., Van Damme, J. & Verhaest, D. (2004). *De transitie van het initieel beroepsonderwijs naar de arbeidsmarkt met speciale aandacht voor de onderwijsverlaters*, Leuven: HIVA.

Recent

- Lamote, C. & Van Damme, J. (2011a). Ongekwalficeerde uitstroom in Vlaanderen. In: Mahieu, P. (Eds.), *School en samenleving*. Mechelen: Plantijn.
- Lamote, C. & Van Damme, J. (2011b). *Iedereen gekwalficeerd? Een samenvatting van de kenmerken, oorzaken, gevolgen en aanpak van ongekwalficeerd uitstromen vanuit een Vlaams en Europees kader*. Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming.
- Van Landeghem, G. & Van Damme, J. (2011), *Vroege schoolverlaters in Vlaanderen. Evaluatie van de ongekwalficeerde uitstroom tot 2008. Samenvatting SSL/OD1/2011.37*, Leuven: Steunpunt 'Studie- en Schoolloopbanen' (SSL).

Referenties over preventie/interventie

- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2009). *Vertrouwen in de school. Over de uitval van 'overbelaste'*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Dynarski, M., Clarke, L., Cobb, B., Finn, J., Rumberger, R., and Smink, J. (2008). *Dropout Prevention: A Practice Guide* (NCEE 2008–4025). Washington, DC: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education. Retrieved from <http://ies.ed.gov/ncee/wwc>.
- Prevatt, F., Kelly, F.D. (2003). Dropping out of school: A review of intervention programs. *Journal of School Psychology*, 41(5), 377-395.
- Wilson, S. J., Tanner-Smith, E. E., Lipsey, M. W., Steinka-Fry, K., Morrison, J. (2011). *Dropout prevention and intervention programs: Effects on school completion and dropout among school-aged children and youth*. The Campbell Collaboration. Unpublished.
- Afzonderlijke programma's.